

בענין ברכת האירוסין

אילך אלסטר

איתא בגמ' פרק ראשון בכתובות [ז' ע"ב]:

"תניא אידך מברכים ברכת חתנים בבית חתנים וברכת אירוסין בבית אירוסין. ברכת האירוסין מאי מברך? רבין בר אדא ורבא ב"ר אדא תרוויהו משמיה דרב יהודה אמרי: ברוך אתה ד' אמ"ה אקב"ו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין וכו'". ע"ש.

מחלוקת ראשונים: ברכת השבח או ברכת המצוות

הרא"ש [פ"ק דכתובות סי' י"ב] הביא שיש מקשין על נוסח הברכה דהיכן מצינו שמברך על מה שאסר לנו הקב"ה ("וציוונו על העריות"¹) דאין מברכין שאסר לנו אבר מן החי וכו' ע"ש. מתרץ הרא"ש שברכה זו היא לתת שבח² לקב"ה אשר קדשנו במצוותיו והבדילנו מן העמים וציוונו לקדש אישה המותרת לנו. עוד קבע הרא"ש, שהקידושין אשר עליהם מברכים ברכה זו אינם חיוב ומצווה לפי דעתו כי "פריה ורביה" היא המצווה, והראיה, אם לקח פילגש וקיים פו"ר איננו מחוייב לקדש אישה, וכן הנושא זקינה, איילונית או עקרה וכו' מברכין ברכת אירוסין, ע"ש באריכות.

הרמב"ם [פ"ג מהל' אישות הל' כ"ג] פסק:

"כל המקדש אישה וכו' צריך לברך קודם הקידושין וכו' ואח"כ מקדש כדרך שמברכין קודם כל המצוות, ואם קידש ולא ברך לא יברך אחר הקידושין, שזו ברכה לבטלה".

והראב"ד השיג עליו וכתב:

"אין אנו נוהגים כן אלא מקדש ואח"כ מברך. והטעם מפני שהזכר תלוי בדעת אחרים שאם תמאן האישה ולא תרצה הרי

הברכה לבטלה.

וצריך ביאור בדבריהם³: הא קי"ל בפסחים [ז' ע"ב] כל הברכות כולן מברך עובר לעשייתן, וכיצד להראב"ד מברך אחר הקידושין. ועל הרמב"ם יש לשאול, מדוע לא חשש למש"כ הראב"ד, שאם לא תרצה להתקדש הרי זו ברכה לבטלה. ובפשטות לא קשה כ"כ ממה שחשש הראב"ד, דזה חשש שאינו מצוי כ"כ⁴. ואע"ג שמצינו בתשובות הרשב"א [ח"א סי' י"ח] שכתב להסביר מדוע אין מברכין על הצדקה שמא לא יתרצה לקבל ונמצא שברך לבטלה, מ"מ אפשר ליישב בפשיטות, דשאני צדקה שפוגש באקראי פלוני שזה ספק גמור שמא לא יתרצה לקבל (וגם במקום שברי לנו שיתרצה וכגון שפושט יד, אפשר לומר דלא פלוג רבנן), אבל גבי קידושין אין מתקדשין באקראי והוא חשש רחוק. ועוד י"ל על פ' מש"כ ערוך השולחן [חו"מ סי' תכ"ז סעיף י'] לתרץ קושיה זו, ותורף דבריו דאף דהמצוות השכליות אדם מחוייב לקיים לא מפני ששכלו מחייב, אלא מפני ציווי הקב"ה, מ"מ קדושת ישראל אינו ניכר במצוות השכליות כמו במצוות השמעיות⁵, ולכן לא תיקנו ברכות על מצוות שכליות שמקיימים אותם גם אומות העולם. שהרי נוסח הברכה הוא "אשר קדשנו במצותיו" א"כ דווקא במקום שניכרת קדושת ישראל שייך לברך. ולפי"ז יתיישב גם אמאי אין מברכין על הצדקה.

באור מחלוקת הרמב"ם והראב"ד

עי' במגיד משנה ובמגדל עוז על הרמב"ם דמהם יוצא פשוט שדעת הרמב"ם שברכת האירוסין היא ברכת המצוות, וע"כ כתב שיברך קודם המצווה, ואם ברך אחר המצווה הרי זה מברך ברכה לבטלה, דנקט הגמ' בפסחים כפשוטה וכמש"כ, שמברך קודם העשיה בדווקא הוא, דאינו רשאי לברך אחרי המצווה. וי"ל דהראב"ד ס"ל כדעת הרא"ש דהוא ברכת השבח. ואין לומר דהראב"ד סובר שהגמ' בפסחים הנ"ל הני מילי לכתחילה, אבל בדיעבד יכול לברך אחרי העשיה וכמו שיש מהראשונים שסוברים כן⁶, דהרמב"ם [בפי"א מהל' ברכות הל' ו'] כתב: "אם שחט בלא ברכה וכו' אינו חוזר ומברך אחר העשיה וכן כל כיוצא בזה", והראב"ד לא השיג ע"ז מאומה, שמע מיניה דלא פליג על הרמב"ם דברכת

המצוות א"א לברך אחרי העשייה, דבבלי פסחים [ז' ע"ב] אהא דאמרי "כל המצוות מברך עובר לעשייתן אמרי בי רב חוץ מן הטבילה ושופר", ומסקינן, "אמר רק חסדא חוץ מן הטבילה בלבד". ואפילו לפי הירושלמי [ברכות פ"ט ה"ג] להיש אומרים קידושין בבעילה, דווקא בבעילה ומשום "ולא יראה בך ערות דבר" (וכמ"ש הרב המגיד בפ"ג מאישות), אבל בקידושי כסף ושטר יברך קודם המצווה. ע"כ דעת הראב"ד שברכת האירוסין היא ברכת השבח, ומש"כ ליתן טעם "שמא לא תתרצה בקידושין", אם ברכת האירוסין היא ברכת המצווה אין טעם זה מספיק שיברך אחרי המצווה, אך אם היא ברכת השבח למרות שתיקנו גם בברכת השבח לברך קודם המעשה⁷, אך כיוון שיש חשש (אפילו בגדר ספק) שמא לא תתרצה בקידושין יברך אחרי הקידושין, דהשבח אפשר לומר גם אחרי המעשה⁸.

ראיות נוספות בשיטת הרמב"ם

אפשר להביא ראיות נוספות לכך דשיטת הרמב"ם היא שברכת האירוסין היא ברכת המצוות. לעיל הבאנו את דברי הרא"ש, שהוכיח שאין הקידושין מצווה אלא הכשר למצוות פו"ר (ומשום שאפשר לקיים מצות פו"ר בלא קידושין וכגון שלקח פילגש, אין הקידושין חיוב וכדלעיל). הרמב"ם לא ס"ל הכי. דבמנין המצוות מנה לפו"ר כמצווה בפני עצמה וקידושין מצווה בפני עצמה. בספר המצוות מצוה רי"ב כתב: "שציוונו לפרות ולרבות לכוון לקיום המין והוא מצוות פו"ר וכו'" ע"ש. ובמצוה רי"ג כתב: "שציוונו לבעול בקידושין, ולתת דבר ביד האישה, או בשטר או בביאה, וזוהי מצוות קידושין והרמז עליו: כי יקח איש אישה ובעלה וגו', הורה שהוא יקנה בביאה וכו'" ע"ש. הרי מבואר שהרמב"ם מנה מצוות קידושין בפני עצמה ללא קשר למצוות פו"ר. ואם נדייק בלשון הרמב"ם: "שציוונו לבעול בקידושין", הרי שגידרה של מצוות הקידושין לדעתו היא היתר אישות, דהרמב"ם ס"ל דאין היתר בדרך אחרת ומותר דווקא ע"י קידושין, כמבואר בפ"ד מהלכות מלכים הל"ד - "וכן לוקח (המלך) מכל גבול ישראל נשים ופילגשים. נשים בכתובה וקידושין ופילגשים בלא כתובה ובלא קידושין וכו' אבל ההדיוט אסור בפילגש וכו'". א"כ אין זו מצווה

חיובית (שמחויב במצווה) אלא מצוה קיומית כמו שחיטה⁹, שאיננו חייב לאכול בשר, אך אם חפץ לאכול בשר חייב לשחוט את הבהמה קודם הכא נמי אם רוצה לשאת אישה ולחיות עמה חיי אישות חייב לקדשה ואח"כ יבעול, ובקצרה: "היתר אישות".

והדברים מבוארים יותר ברמב"ם פ"א מהלכות אישות שכתב בהל'

א':

"קודם מתן תורה היה אדם פוגע באישה בשוק, אם רצה הוא והיא לישא מכניסה לתוך ביתו ובועלה בינו לבין עצמו ותהיה לו לאישה. כיוון שניתנה תורה נצטוו ישראל שאם ירצה האיש לישא אישה, יקנה אותה תחילה בפני עדים ואח"כ תהיה לו לאישה, שנאמר: כי יקח איש אישה ובא אליה וגו'".

ובהל"ב כתב: "וליקוחין אלו במצוות עשה של תורה וכו'" ע"ש. הרי שמפרש הפסוק "כי יקח איש אישה ובא אליה" שליקוחין, היינו הקידושין הם תנאי קודם לביאה וכמו שהבאנו מסהמ"צ.

אמנם בפסוק אין לשון ציווי אלא לשון "כי" - לשון אקראי, והרמב"ם בספהמ"צ כתב שהוא בדרך רמז, והרא"ש בפ"ק דכתובות שהבאנו לעיל דייק גם מלשון הפסוק שהקידושין אינם מצוה לפי שנאמר בלשון אקראי ולא בלשון ציווי¹⁰, והרמב"ם לשיטתו שמונה מצוות קיומיות, שכן בסמה"צ מצווה קמ"ו מונה את מצוות השחיטה: "שציוונו לשחוט בהמה חיה ועוף ואחר יאכל בשר, ולא יהיה היתר באכילתם אלא בשחיטה, והוא אמרו יתברך: וזבחת מבקר ומצאנך"¹¹. ויש קצת סעד להגדרת המצווה כ"היתר אישות" ממטבע הברכה: "וציוונו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה וקידושין". אמנם יש לברר את המטבע המיוחדת של הברכה, ומדוע הקדים חופה לקידושין, ואכמ"ל. מ"מ לענייננו - היתר אישות של הנשואות לנו הוא ע"י חופה וקידושין.

אמנם יש לשאול על הרמב"ם, אם הקידושין מצווה וברכתה ברכת המצוות, לא היה לחכמים לקבוע מטבע זו של ברכה אלא ככל שאר ברכות המצוות: "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו לקדש אישה". ונ"ל דחז"ל רצו לקבוע שבח בברכת המצווה, וכן מצינו בברכת אהבת עולם שלפני ק"ש, דהרמב"ן ועוד ראשונים ס"ל דהיא ברכת המצוות, אע"ג דאין

מטבע הברכה בלשון ציווי, "אקב"ו לקרוא ק"ש", אלא כולה שבח על בחירת ישראל ונתינת התורה¹².

שיטת הר"ן

הר"ן בפ"ק דכתובות הקשה את קושיות הרא"ש, ותירץ:
"דודאי אין ברכה זו ברכת המצווה ממש, וא"א לברך כפי מה שראוי בברכת המצוות, שאין לברך בשעת קידושין אקב"ו לקדש אישה משום שאין מברכים על מצווה שאין עשייתה גמר מלאכתה כי הא (דמצוות קידושין), דאכתי מיחסרה מסירה לחופה וכו'" ע"ש.

הרי שלדעת הר"ן הקידושין והנשואין הם שני חלקים של מצווה אחת. וכדי להבין מדוע קבע הר"ן שהקידושין והנישואין הם מצווה אחת יעויין בר"ן פ"ב דקידושין [מ"א ע"א] שם מבארת הגמ' לשון המשנה: "האישה מתקדשת בה ובשלוחה וכו' מצווה בה יותר מבשלוחה"¹³. ומפרש הר"ן דאע"ג דאישה אינה מצווה בפו"ר, מ"מ יש לה שכר מפני שהיא מסייעת לבעל לקיים מצוותו. מבואר בדברי הר"ן שמצוות הקידושין היא הכשר מצוות פו"ר, א"כ אין הכשר זה נגמר עד שתיכנס לחופה, והן הן הדברים שכתב בפ"ק דכתובות דהקידושין והנישואין מצווה אחת.

הקושי בשיטת הר"ן בירור בעניין הכשר מצווה

יש לשאול לשיטת הר"ן כמו שבארנו, שהקידושין הם הכשר למצוות פו"ר, היכן מצינו שמברכים על הכשר מצווה. דהרי במצוות סוכה אין מברכים על עשיית הסוכה, שאין עשיית הסוכה מצווה להרבה פוסקים אלא הכשר מצווה, למצוות הישיבה¹⁴, ומשום הכי מברכים: "אקב"ו לישב בסוכה".

ויש לתרץ עפ"י מה שכתב תרומת הדשן [סי' ק"ב] ששואל גבי נר חנוכה, דקי"ל "כבתה אין זקוק לה", מה הדין אם כבתה בע"ש קודם קבלת שבת אם זקוק לתקנה. והשיב:
"יראה דאין זקוק לה מדברכין מבעוד יום. ואע"ג דאכתי

ליכא מצוה (שהמצווה היא הדלקת הנר חנוכה של שבת, ואכתי לא נכנסה שבת), ע"כ האי טעמא, משום דאי אפשר בעניין אחר חשוב הכשר מצווה (וכוונתו כמו שמבאר והולך חשוב הכשר מצוה כמצווה). והתוס' ריש יבמות [ע' ע"א ד"ה שם] פירשו דהכשר מצווה דכיבוד אב ואם בשמעתא ד"עלה שחוט לי בשלי" אכתי ליכא מצוה עד לאחר זמן שמאכיל לאביו, ואפ"ה בעי למימר התם דלידחי ל"ת, הא קמן דחשוב קיום מצווה בהכשר מצווה כמו במצווה עצמה¹⁵, ולכן מברכין עליה, להכי נמי אי כבתה אין זקוק לה, שהרי כבר הותחלה המצווה בהכשר¹⁶.

א"כ לפי"ז מיושבת הקושיה על הר"ן, דקידושין היא הכשר מצווה דפו"ר וכיוון שא"א בעניין אחר, היינו שמחוייב לקדש אישה כדי לבעול ולקיים מצוות פו"ר חשוב הכשר מצווה כמצווה (ועוד יבואר אמאי אי אפשר בעניין אחר לפי שיטת הר"ן).

ועוד יש לומר, דיש לחלק כאן בין מעשה המצווה לקיום המצווה. דמעשה המצווה הוא הביאה¹⁷, אבל קיום המצווה הוא במה שנולדים לו בן ובת (כדעת בית הלל ביבמות ס"א ע"ב). א"כ לעניין מעשה המצווה אין הבדל בין הביאה לבין הנשואין והקידושין, דהכל הכשר מצווה, אמצעי והכשר לתכלית שיהיו לו בן ובת, ולכן יכול גם לברך על הקידושין, ורק כאשר מקיים את המצווה במעשה, יש מקום לחלק בין הכשר המצווה לגוף המצווה, ויברך דווקא על גוף המצווה, וכמו שכתבנו לגבי עשיית סוכה ושיבה בסוכה, אבל בפו"ר שבארנו שיש מעשה המצווה, וקיום המצווה נעשה מאליו, ע"כ הקידושין כמו הביאה לא יחשב כהכשר מצווה, אלא כחלק מגוף המצווה.

ההבדל בין הרא"ש לר"ן בעניין הנ"ל

גם מהרא"ש משמע שאם אי אפשר לקיים פו"ר אלא ע"י הקידושין היו הקידושין מצווה וחיוב, והברכה - ברכת המצווה. וכש"כ שם שמברכין על השחיטה משום שא"א לאכול בענין אחר. ועי' בית שמואל [אבן העזר סי' כ"ו סק"ב] שלמד מכאן שדעת הרא"ש דליכא איסור בפילגש. ולפי"ז יש לומר דבהא פליגי הר"ן והרא"ש, דלדעת הר"ן

איכא איסור בפילגש ומשום הכי צריך לקדש, והקידושין - הכשר מצווה כמצווה דא"א בענין אחר, והרא"ש ס"ל דליכא איסור פילגש, וכיוון דאפשר לקיים פו"ר שלא ע"י קידושין, אין הקידושין הכשר מצווה, ואין הברכה ברכת המצווה אלא ברכת השבח.

ועי' בקרבן נתנאל פ"ק דכתובות [אות ה'] שדחה ראיית הבית שמואל, די"ל דאף לדעת הרא"ש יש איסור בפילגש אלא שאם לקח פילגש באיסור והוליד ממנה בנים - קיים מצוות פו"ר, ושוב אינו מחוייב לקדש אישה. ולפי"ז צריך לומר דבהא פליגי הר"ן והרא"ש: אם לקח פילגש באיסור והוליד ממנה בן ובת אם קיים מצוות פו"ר, אם לא, דלפי הקרבן נתנאל בדעת הרא"ש קיים המצווה, והר"ן יסבור דלא קיים מצוות פו"ר משום מצווה הבאה בעבירה. ועי' מנחת-חינוך מצוות פו"ר [מצווה א'] שמביא דעות בפוסקים שאין בביאת איסור משום מצווה הבאה בעבירה, ומקיים בדיעבד מצוות פו"ר, דהעבירה היא בביאה, אבל המצווה מתקיימת מאיליה עי' שנולדים הבן והבת, והר"ן יסבור כמו התוס' [בבא בתרא י"ג ע"א ד"ה כופין] שהמצווה היא הביאה.

ואפשר להסביר באופן אחר לדעת הר"ן, דאף אם אין בזה חיסרון של מצווה הבאה בעבירה, סוף סוף כיוון דיש איסור פילגש דרביע עליה, מ"מ חשוב הקידושין הכשר מצווה, שא"א בענין אחר לקיים מצוות פו"ר, אף שבפועל יכול הדבר להתקיים באיסור, דבאיסור אינו נחשב בגדר "אפשר".

הקושי בשיטת הרא"ש

על דברי הרא"ש שאין הקידושין "חיוב ומצווה" יש לשאול מהמשנה ריש פ"ב דקידושין [מ"א ע"א]: "האיש מקדש בו ובשלוcho" ומפרש בגמ' ד"קמ"ל דמצווה בו יותר משלוcho". והשתא לפי הרא"ש הנ"ל יקשה מהתם שמכנה הקידושין מצווה. והרא"ש בפ"ב דקידושין שם לא העיר מזה מאומה, אלא העתיק המשנה כצורתה. ושמעתי תירוץ ע"ז ממו"ר הגר"ש פיישר שליט"א דרבנותא קמ"ל, דאפילו על הכשר מצווה בעלמא אמרינן "מצווה בו יותר משלוcho", וכמש"כ בגמ': "כי הא דרב ספרא מחרין רישא, רבא מלח שיבוטא וכו'", ופרש"י: "לכבוד שבת". הרי שחכמים התעסקו בהכשר מצווה של הכנה לשבת, דבשבת יש מצווה של

"וקראת לשבת לעונג" [ישעיהו נ"ח, י"ג], ומבואר בשבת [ק"ח ע"ב] שמענגהו במאכלים מיוחדים¹⁸.

אמנם קצת קשה לי ע"ז, אם הקידושין הכשר מצווה אמאי קרי ליה מצווה, ומדוע הרא"ש לשיטתו שאין הקידושין מצווה לא ביאר כלום, דפשט הגמ' משמע דלא כשיטתו שהקידושין אינם אלא הכשר מצווה, ולא עוד אלא הכשר מצווה שאפשר לקיים המצווה בלא ההכשר (ע"י פילגש). ובסי' י"ב דכתובות לכאורה משמע כהתירוץ של הגאון מו"ר הנ"ל דז"ל שם: "ונ"ל כי ברכה זו אינה ברכה לעשיית המצווה, כי פו"ר היינו קיום המצווה וכו'". הרי דאין הקידושין אלא הכשר למצוות פו"ר, ולפי"ז המשך דבריו שם: "ואם לקח פילגש וקיים פו"ר אינו מחוייב לקדש אישה וכו'". צריך ביאור, דאף אם היה אסור לקחת פילגש מ"מ הפו"ר מצווה ולא הקידושין וכמש"כ קודם לכן. ואולי אפשר לתרץ, דכוונת הרא"ש על דרך "אם תמצא לומר", אפילו אם תמצא לומר דעל הכשר מצווה נמי מברכין (וכמו שהבאנו לעיל בשם תרומת הדשן סי' ק"ב בהסבר שיטת הר"ן) הני מילי כשא"א לקיים המצווה בלא הכשרה, אבל בפו"ר יכול לקיים אם יקח פילגש.

ומ"מ יש לדקדק בלשונו: "ואם לקח פילגש וקיים פו"ר אינו מחוייב לקדש אישה", ז"א לצד שפו"ר היא מצווה, לו יצויר שהיה איסור בפילגש היה חיוב במצוות הקידושין. ובפשטות י"ל דקידושין כמצווה ולא כהכשר מצווה. וכן בהמשך שכתב להוכיח מנושא זקינה וכו' שמברכים ברכת חתנים (אולי מתכוון לכלול בזה ברכת האירוסין דבזה קאי): "ואין חיוב במצווה זו שאין בה (בנושא זקינה) קיום מצוות פו"ר, והלכך לא נתקנה ברכה במצווה זו". א"כ אף שאינו מוכרח, אולי כוונת הרא"ש דאם קידש אישה מ"מ מצווה קעביד, אלא שלא תיקנו ברכת המצוות אלא על מצווה שמחוייב בה כתפילין מצה וכדומה. הרא"ש מסיים שם: "וברכה זו ניתנה לתת שבח לקב"ה אקב"ו וכו' וציונו לקדש אישה המותרת לנו ולא אחת מן העריות". וצ"ב דעל הכשר מצווה לא יפול לשון ציווי, דהתורה איננה צריכה לצוות עלינו לקנות אתרוג כדי לקיים מצוות נטילת ארבעה מינים, אלא אולי כדברינו הנ"ל דמ"מ יש מצווה בדבר. ויהא זה דומה למצוות גירושין, שודאי שאין חיוב על האדם לגרש את אישתו, אך אם ירצה אדם לגרש את אישתו יעשה כן על פי הדינים שהתורה אמרה, הכי נמי בקידושין אם

מקדש אישה יעשה זאת עפ"י דיני התורה. ואפשר שזאת כוונת הרא"ש שמפרש את מטבע הברכה "אקב"ו על העריות וכו'" שכתב: "וציוונו לקדש אישה המותרת לנו ולא אחת מן העריות", דאף שאינו מחוייב לקדש אישה, מ"מ אם רוצה לקדש אישה יעשה זאת עפ"י דיני התורה. לפי"ז הקידושין הם אכן מצווה.

קצת סיוע לרעיון זה אפשר להביא מהמשנה בביצה פ' משילין [ל"ו ע"ב]:

"משנה: כל שחייבים עליו משום שבות, משום רשות, משום מצווה בשבת חייבין עליו ביו"ט... ואלו משום רשות לא דנין ולא מקדשין וכו'.

גמ': לא דנין, והא מצווה קעביד? לא צריכא, דאיכא עדיף מיניה. ולא מקדשין, והא מצווה קעביד? לא צריכא, דאית ליה אישה ובנים".

ולכאורה להרא"ש דאין הקידושין מצווה וחיוב, אם כפשוטו דאין בו מצווה כלל, לא מובנת הגמ', דאף אם אין לו אישה ובנים להרא"ש יהיו הקידושין רשות ולא מצווה, דיכול ליקח פילגש ולקיים פו"ר. אלא ע"כ צ"ל דאף לפי הרא"ש אם קידש אישה קיים מצווה וזו כוונת הגמ' "מצווה קעביד". ולכאורה אינו הכשר מצווה, דומיא דלעיל מיניה ד"אין דנין", דאין חיוב לדון, אלא שאם שני אנשים רוצים לדון מחייבים לעשות כן עפ"י התורה, והדיין הדן "מצווה קעביד".

הערות

1. עי' כסף משנה ספ"ג מהלכות אישות שיש נוסחא ישנה ברמב"ם: "והבדילנו מן העריות", ולפי"ז לא קשיא מידי. וע"ע חידושי חת"ם סופר לפ"ק דכתובות מש"כ לתרץ קושיה זו.

2. וכ"כ הריטב"א בחידושיו לכתובות [ז' ע"ב ד"ה מאן]: "זו אינה ברכת המצוות כלל" ע"ש.

3. כן הקשה בחידושי הר"ן לכתובות שם.

4. והריטב"א שם כתב ע"ז: "ואין טעם זה נכון".

5. עי' רבינו בחיי במדבר ט"ו, ל"ח: "...וחכמי האמת ז"ל תיקנו לנו נוסח הברכות למצוות המקובלות (=השמעיות) ולא תיקנו למצוות המושכלות, לפי שהמקובלות הן עיקר הקדושה, ועליהן אנו נקראים קדושים". ע"ש, והן הן דברי ערוה"ש הנ"ל.

6. עי' הגהות אשר"י רפ"ק דחולין שכתב שכל המצוות אם לא בירך עובר לעשייתן יברך אחרי עשייתן. ועי' בספר ברכת אברהם סוף ח"א מה שהקשה לסתור דברי הרמב"ם ממה שגר מברך לאחר טבילה, וכן שאר חיובי טבילות (עי' יו"ד סי' ח') שמברכין לכתחילה אחרי עשייתן וכו' ע"ש. ועי' ש"ך יו"ד סי' י"ט סק"ג מש"כ לתרץ הרמב"ם, ועי' שאגת אריה סי' כ"ו שסובר כהגהות אשר"י הנ"ל. ועי' שו"ע או"ח סי' קנ"ח, י"א, ובמג"א ובמשנ"ב שם שבנטילת ידיים יכול לברך גם אחרי הניגוב.

7. כן מפורש בריטב"א שם. ועי' רא"ש בתשובה שכתב דהפוסקים לברך ברכת האירוסין אחרי הקידושין טועים, והרא"ש הרי ס"ל דהוא ברכת השבח (עי' כתובות ברא"ש סי' י"ב). והרמב"ם בפ"י מהלכות אישות הל"ו כתב לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם הנישואין, ואם לא בירך חוזר ומברך אפילו אחרי כמה ימים, וטעמו דהוא ברכת השבח. הוי שאף בברכת השבח מברכים לכתחילה קודם עשייתן. ובברכת התורה יש אחרונים שמסבירים שהיא ברכת השבח ובמברכים קודם עסק התורה, ויש עוד ראיות ואכמ"ל.

8. עי' משנה למלך פ"ג מאישות שהביא בשם הריב"ש בתשובה סי' פ"ב דיכול לברך אחרי הקידושין דדמי לברהמ"ז, ומה שהקשה עליו המל"מ שם ע"י חידושי רע"ק על הרמב"ם שתירץ קושיתו.

9. עצם ההגדרה של מצווה חיובית וקיומית דנו בזה אחרוני זמנינו: עי' בספר "מעפר קומי" לקדוש ר' צבי מנחם גלאט הי"ד מה שכתב בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל גבי מצוות ישוב א"י, ומה שהשיג

עליו יבל"א מרן הגר"א שפירא שליט"א, וכן מו"ר הגר"ש פישר שליט"א בשיעור ששמעתי ממנו חולק על יסוד זה.

10. עי' גיטין [צ' ע"א]: "דאמר ר"ל כי משמש ארבע לשונות" וחדא מינייהו - דילמא.

11. ולעומת זאת עי' שבועות [כ"ד ע"א] תוד"ה האוכל נבילה בשם הריצב"א ד"זבחת" אינו מצווה, אלא התורה גילתה שאיסור איבר מן החי מותר ע"י שחיטה.

12. ומצאתי לתירוץ זה סעד מדברי הר"ן (כמבואר בהמשך) שאין מברכין "לקדש אישה" שאין עשייתה גמר מלאכתה. ומוסיף לבאר דכיוון דלא רצו להוציא מצווה זו בלא ברכה תיקנו לברך על קדושתם של ישראל. לפי"ז אפשר להסביר את הרמב"ם שקבעו שבח בברכת המצווה, והרמב"ם ס"ל דיש לו הדינים של ברכת המצווה, וצריך לברך עובר לעשייתן, וא"א לברך אחרי המצווה. וכן מדוקדק מלשון הר"ן שכתב: "אין ברכה זו ברכת המצווה ממש", משמע שאין זו ברכת השבח, אלא ברכת המצווה, אלא שתיקנו להזכיר בה שבח והיינו מה שכותב הר"ן: "ותיקנו לברך בה על על קדושתם של ישראל", ולא כתב: "ותיקנו ברכה על קדושתן על ישראל", אלא אדלעיל מיניה קאי, וכוונתו שתיקנו לברך בברכה זו שאינה ברכת המצווה ממש, על קדושתן של ישראל.

וחיזוק לדברי מצאתי בקונטרס שיעורי הר"מ"ם למסכת כתובות [עמ' כ"ח] ע"ש מה שחידש הגר"ד פוברסקי שליט"א דנ"מ אם שח בין הברכה למצווה, שהדין בברכת המצוות שחוזר ומברך, ובברכת אהבת עולם שהיא ברכת המצוות לפי הרמב"ן הדין הוא שקודם ק"ש שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ע"כ. הכי נמי בברכת האירוסין לא הווי הפסק. ועי' ט"ז או"ח סי' ר"ו סק"ד דהטעם הוא מכיוון שלא מברכין "לקרוא ק"ש" לא קפדינן כוליה האי.

13. עי' במאירי פ"ר דקידושין בד"ה ולענין ברכה: "...אבל בקידושין לא נגמרה (המצווה) עד כניסה לחופה ובאותה שעה מברך

אף על הקידושין, שהרי החופה שיורי מצווה הם ועובר לעשייתה מקרי". ע"ש, (עי' לעיל הערה 6). ולפי שיטת המאירי אפשר ליישב שהראב"ד יסבור כרמב"ם דהוא ברכת המצווה, וכיוון שהחופה חלק מהמצווה מברך אחרי הקידושין ועובר לעשייתה מקרי, וכמו שמצינו בנטילת ידיים שאינו מברך קודם הנטילה, אלא לאחר הנטילה קודם הניגוב, והרמב"ם ס"ל דאחר הקידושין הר"ז ברכה לבטלה, פליג על היסוד דהקידושין והנישואין הם מצווה אחת, אלא הקידושין מצווה בפני עצמה וכמו שמנה בסהמ"צ, ועוד יש להאריך בזה ואכ"מ.

14. דעת רש"י במכות [ח' ע"א ד"ה השתא נמי] שכתב: "...אין החטיבה מצווה אלא עשיית הסוכה", וכ"כ השאלות, עי' העמק שאלה ריש סי' קס"ט. אבל הרמב"ם בתשובה [בהלכות שופר הוצאת פריימן סי' ע"ח] חולק וס"ל דכמו בשופר אין התקיעה מצווה אלא השמיעה, הכי נמי בסוכה אין עשייתה מצווה אלא הישיבה בה, וכ"כ הרמב"ן, ועי' חת"ס יו"ד סי' רע"א.

15. עי' קובץ הערות ליבמות סי' י"ג דדווקא לרש"י אמרינן הכי ולא לתוס', ע"ש מה שתירץ.

16. וחכם אחד הקשה לי על דברי תה"ד דהא קי"ל הדלקה עושה מצווה, ואם הדליק גם בשאר הימים קודם הזמן מפלג המנחה יצא ידי חובת המצווה, על כרחך אין ההדלקה הכשר מצווה אלא גוף המצווה. ועצם היסוד של תה"ד, שהכשר מצווה שא"א לקיים המצווה בלעדיו חשוב כמצווה, לא זז ממקומו וכמו שהוכיח מריש יבמות גבי כיבוד אב ואם וכדלעיל. ועי' בב"ח סי' תבע"ב שהוכיח שתה"ד סובר כמרדכי דא"א להדליק קודם צה"כ דשרגא בטיהרא מאי מהני וע"כ דההדלקה בע"ש היא רק הכשר מצווה ולא גוף המצווה.

17. כ"כ תוס' [ב"ב י"ג ע"א ד"ה כופין] דבגמר ביאה מקיים פו"ר.

18. הרמב"ן פרשת אמור ס"ל דעיקרו הוא מן התורה, ואילו ספר

החינוך מצווה רצ"ז וב"י סי' תפ"ז ס"ל דהוא מדברי סופרים.
ועי' מה שכתב הגרי"ז [נדפס בחידושי הגר"ח סטנסיל עמ' של"א]
דלדעת הרמב"ם "כיבוד שבת" אינו הכשר מצווה ל"ענג שבת", אלא
ישנן שתי מצוות נפרדות: א. כבוד שבת, ומצוותו בע"ש. ב. עונג
שבת, ומצוותו בשבת. ולפי"ז מה שאומרת הגמ': "מצווה בו יותר
משלוחו כי הא דרב ספרא מחריך רישא וכו'", יתבאר ע"פ הרמב"ם
לשיטתו דהקידושין מצווה, ומצווה בו יותר משלוחו כמו מצוות
כבוד שבת שגדולי ישראל התעסקו בה בעצמם ולא עי שליח.